

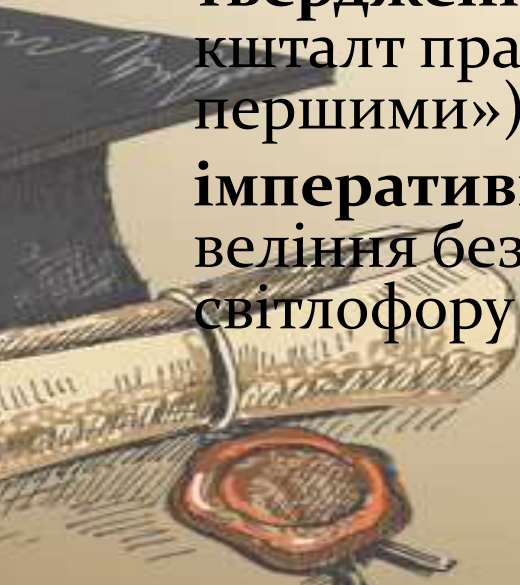
Норми права

Поняття норми права

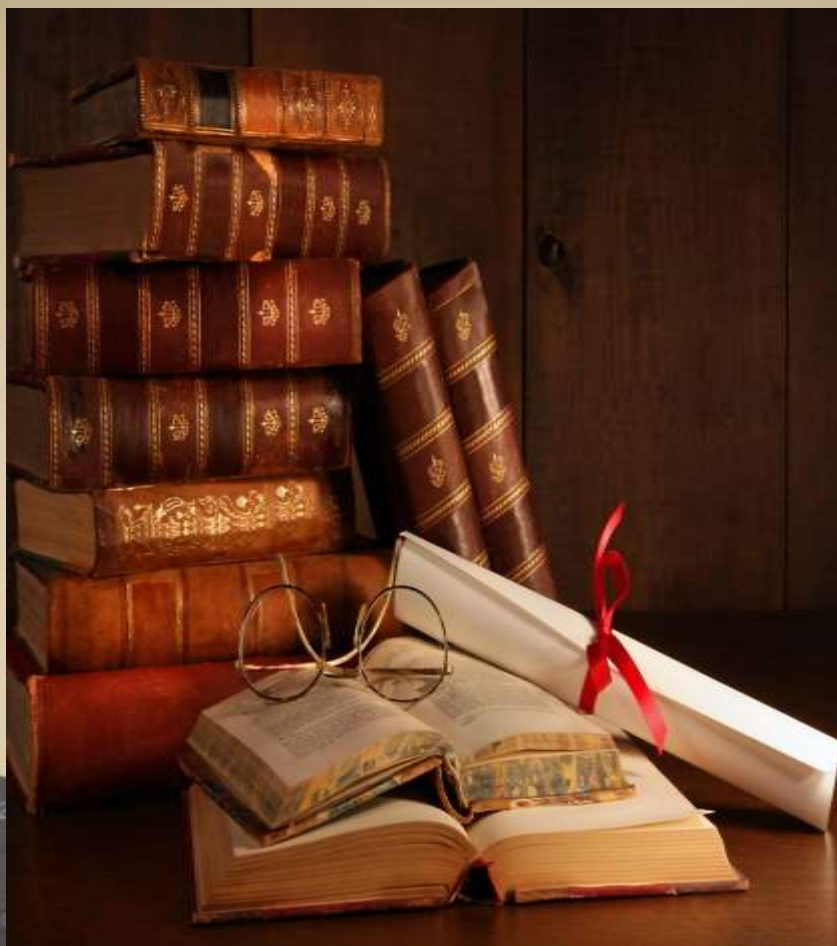
Термін «норма» походить від лат. *norma* (загальне правило, зразок). При цьому більш розповсюдженим у латинській мові було розуміння норми як *мірила*, на що вказують похідні терміни: *normalis* (прямий), *normaliter* (по прямій лінії), *normo* (відміряти).

Сьогодні норма сприймається насамперед як **правило поведінки загального характеру**. Воно, у свою чергу, може мати різний зміст. Правила можуть бути поділені на два різновиди: **нормативні твердження**, які встановлюють дозволи та вимоги на кшталт правил гри у шахи («білі повинні ходити першими»), та **імперативи або інструкції**, котрі містять відповідні веління безумовного характеру («рух на червоне світло світлофору заборонено»).

Норма права - це закріплене обов'язкове правило поведінки загального характеру, що визначає зразок належної чи дозволеної поведінки або наслідки його порушення, ефективна дія якого забезпечується державою.

Норма права – це загальнообов'язкове, формально-визначене правило поведінки, визнане державою як регулятор суспільних відносин, яке офіційно закріплює міру свободи і справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів населення країни, забезпечується всіма заходами державного впливу.

Загальні ознаки норми права

а) це **правила поведінки**, які регулюють суспільні відносини та впорядковують соціальні зв'язки, визначаючи її межі за допомогою критеріїв «дозволено» та «не дозволено»;

б) норми зумовлені **суспільними інтересами** та рівнем соціально-економічного та культурного розвитку;

в) вони є **результатом людської діяльності**, створюються та реалізуються завдяки волі та свідомості,

г) соціальні норми мають **загальний характер**, який виявляється в тому, що їх вимоги поширюються на невизначене коло осіб та на невизначену кількість випадків. При цьому вони є **не персоніфікованими** (адресати їх звернення не називаються поіменно) та **невичерпними** (мають необмежений термін дії та не втрачають своєї сили після реалізації);

г) норми є **типовими** зразками поведінки, що набули визнання в суспільстві, а також склалися внаслідок їх неодноразового, одноманітного повторення;

д) вони спрямовані на забезпечення **стабільності й порядку в суспільстві**, передбачуваної поведінки учасників суспільних відносин.

Специфічними ознаками норм права:

а) вони є **первинними, вихідними складовими права**, «цеглинками», з яких побудована його система. Водночас правові норми самі мають особливу структуру, однак детальніше про неї йтиметься нижче;

б) правові норми регулюють суспільні відносини, які є **найбільш значущими для існування та функціонування соціуму**.

Відносини, які підлягають правовій регламентації, мають **відповідати певним критеріям:**

- бути значущими;
- піддаватися контролю, оскільки право регламентує тільки зовнішні відносини людей або обмежує їх зовнішню свободу;
- потребувати впливу держави шляхом закріплення прав і обов'язків їх учасників, а також встановлення юридичних санкцій;

в) **правові норми закріплюють зразок правомірної поведінки особи та визначають наслідки його порушення.** Норма може містити не лише модель правомірної поведінки, а й закріплювати ознаки неправомірних діянь (дій чи бездіяльності) у вигляді складів правопорушень;

г) вони мають **офіційний характер**, ухвалюються уповноваженими на це державними органами;

г) їх **обов'язковість** підтримується можливістю застосування **державно-правового примусу** як засобу гарантування їх виконання;

д) вони мають **специфічні джерела свого закріплення**, що є офіційно визнаними державою. Норма права має набути формального вираження у відповідному документі.

Норма права і нормативний припис

В Оксфордському словнику термін «**prescription**» - це припис або розпорядження; означає він **владно встановлену рекомендацію або вимогу**, засновану на безперервному використанні чи багаторічній звичці та встановлену на невизначений період.

Він є **формою**, необхідною для існування норми права, або її **зовнішнім виразом**. Норма могла б залишитися неписаною, якби не така суттєва властивість права, як **визначеність**.

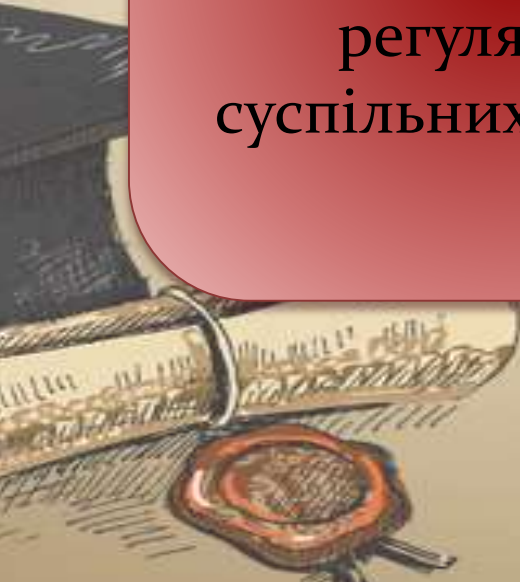
За своєю природою приписи є **реченнями або фразами**, які викладаються в статтях, частинах, пунктах, підпунктах, абзацах юридичних актів нормативного характеру та містять юридично, логічно і текстуально завершені положення, що регулюють певні аспекти поведінки суб'єктів, є техніко-юридичним засобом формального вираження правової норми.

Норми права

Класична – є
безпосереднім і
самостійним
регулятором
суспільних відносин.

Спеціалізована -
приписи нетипового
характеру, що не мають
властивостей та ознак
притаманних класичній
моделі норми права.

За функціями

Регулятивні –
здійснюють правове
регулювання
суспільних відносин
шляхом наділення їх
учасників правами і
покладанням на них
юридичних
обов'язків

Охоронні -
здійснюють правове
регулювання
суспільних відносин
шляхом
встановлення
складів
правопорушень і
закріплення санкцій

За предметом правового регулювання

За методом правового регулювання

Імперативні –

норми, що виражають у категоричних розпорядженнях держави чітко позначені дії і не допускають ніяких відхилень від вичерпного переліку прав і обов'язків суб'єктів. Інакше: імперативні норми прямо наказують правила поведінки.

Диспозитивні –

норми, у яких визначається варіант поведінки, але які дозволяють учасникам правовідносин самотійно визначати обсяг прав і обов'язків в окремих випадках. Діють лише тоді, коли сторони регульованих відносин не встановили для себе іншого правила, не домовилися з даного питання.

За характером впливу на особу

Заохочувальні —
норми, що
встановлюють
заходи
заохочення
поведінки, яка
схвалюється
суспільством.

Рекомендаційні
— норми, що
встановлюють
варіанти бажаної
для суспільства
поведінки
суб'єктів.

Норми права по субординації в правовому регулюванні

```
graph TD; A[Норми права по субординації в правовому регулюванні] --> B[Норма матеріального права]; A --> C[Норма процесуального права];
```

Норма матеріального права — норма, що є первинним регулятором суспільних відносин: містить правило (права, обов'язки, заборони), на підставі якого можливо вирішення справи по суті.

Норма процесуального права — норма, що встановлює оптимальний порядок застосування норм матеріального права: встановлює послідовність процедур вирішення справи по суті.

За ступенем визначності варіанта поведінки

**АБСОЛЮТНО
ВИЗНАЧЕНІ** це норми з вичерпною конкретністю і повнотою встановлюють умови реалізації прав і обов'язків адресатів та наслідки їх порушення.

**ВІДНОСНО
ВИЗНАЧЕНІ** - це норми, що не містять повних, вичерпних вказівок щодо умов реалізації прав та обов'язків адресатів або зміст санкцій.

За способом правового регулювання

заборонні –
встановлюють
юридичний обов'язок
утримуватись від певних
дій («пасивний
обов'язок»)

забов'язальні –
встановлюють
юридичний обов'язок
особи вчиняти певні дії
(«активний обов'язок»)

уповноважувальні
– встановлюють
суб'єктивні права,
тобто дозвіл на вільний
вибір варіанту
поведінки

За обсягом

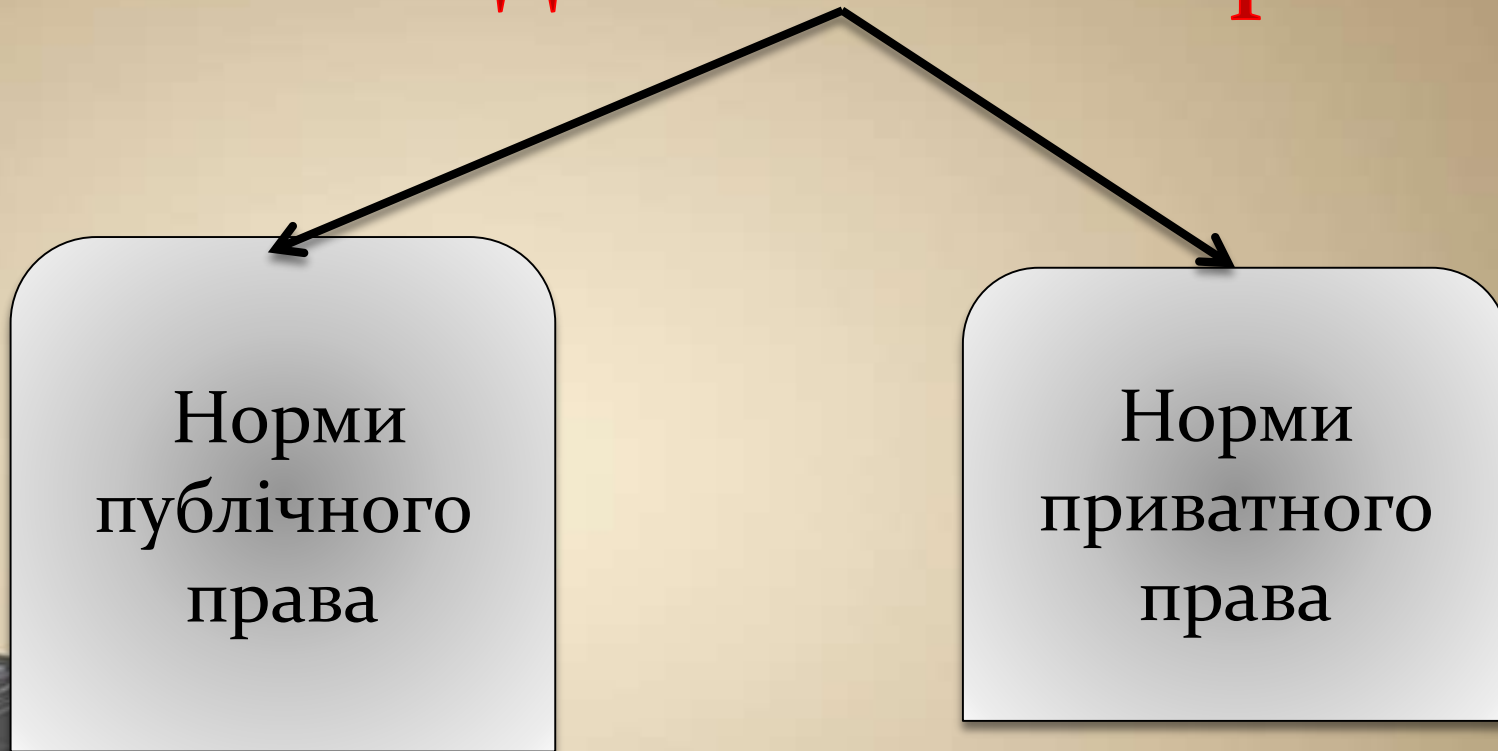
загальні
поширюються на
певний рід суспільних
відносин

спеціальні
поширюються на
конкретний вид
суспільних відносин

виключні
визначають
виключення із
загальних чи
спеціальних норм права

За підсистемами права

Структура правової норми

ГІПОТЕЗА

з англ. «припущення»

елемент норми права, що вказує на життєві обставини, за наявності та/або відсутності яких реалізується правило поведінки або настають негативні наслідки.

ДИСПОЗИЦІЯ

з лат. «розміщення»

елемент норми права, що вказує на правило дозволеної чи забороненої поведінки, якому має відповідати діяння суб'єкта.

САНКЦІЯ

з лат. «непорушний закон»

елемент норми права, що встановлює невиконані наслідки у випадку порушення правила поведінки або умов, визначених у гіпотезі

Гіпотеза

Саме гіпотеза містить юридичні факти, з якими пов'язується виникнення, зміна або припинення правових відносин.

Таким чином, необхідною умовою реалізації суб'єктом своїх прав і обов'язків є комплекс життєвих обставин, які роблять норму обумовленою різноманітними випадками реального життя.

У зв'язку з цим гіпотеза включає адресата й умови застосування норми, тобто обставини часу, місця, обстановки, способу, засобів здійснення поведінки.

Види гіпотез

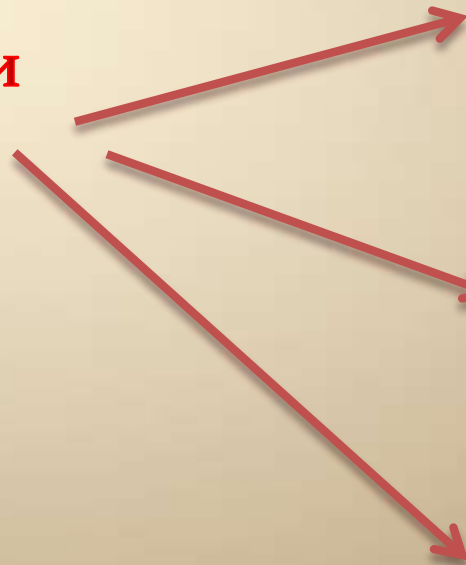
За ступенем
визначеності

Абсолютно визначена

Відносно визначена

За життєвими
обставинами

Позитивна
(за наявністю яких правило поведінки реалізується)

Негативна
(за відсутності яких реалізується)

Змішана
(за наявністю одних і відсутності інших реалізується)

За кількістю життєвих обставин

Проста

(визначає 1 життєву обставину за наявності (відсутності) якої діє диспозиція)

Складна

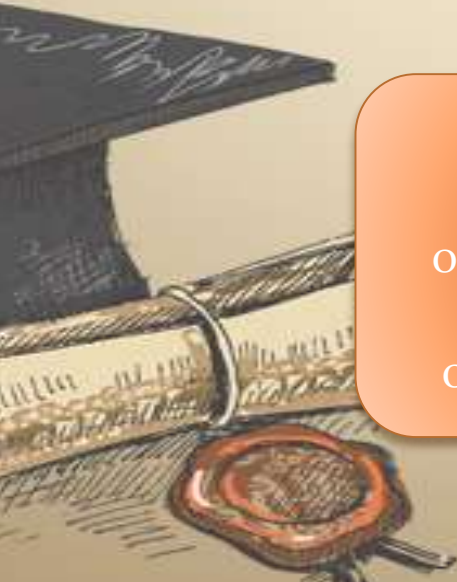
(визначає декілька обставин за наявності (відсутності) яких діє диспозиція)

Альтернативна

(визначає декілька обставин за наявності (відсутності) хоча б однієї діє диспозиція)

Безальтернативна

(визначає декілька життєвих обставин за одночасної наявності (відсутності) яких діє диспозиція)

- **Диспозиція** —
центральний елемент
норми права, в якому
закріплено правило
поведінки, змістом якого
виступають суб'єктивні
права та юридичні
обов'язки.

Види диспозицій

За способом
викладення

Проста

Складна (розкриває
варіант поведінки)

Описова —
правило чітко
визначаються
права і обов'язки
учасників відносин

Бланкетна -
посилання до норм
нормативного акта
іншої галузі права;

Відсильна -
посилання до
інших частин
даної норми

Змішана

За ступенем визначеності:

- **Абсолютно визначені** — закріплюють однозначне правило поведінки, тобто учасники відносин позбавлені можливості вибору іншої поведінки;
- **Відносно визначені** — вказують на права і обов'язки суб'єктів, але надають можливості для їх уточнення залежно від конкретних обставин;
- **Альтернативні** — вказують на настання декількох правових наслідків, але передбачають настання лише одного з них.

Санкція — це

частина норми права, яка містить вказівки щодо юридичних наслідків порушення правила, зафіксованого в диспозиції.

Мета санкції — створення несприятливих наслідків для правопорушника.

Види санкцій

За ступенем визначеності:

Абсолютно визначені — чітко визначають вид та міру юридичної відповідальності;

Відносно визначені — межі юридичної відповідальності визначаються від мінімальної до максимальної або тільки до максимальної;

За кількістю несприятливих наслідків:

Прості - передбачають один невігідний наслідок.

Складні-передбачають одночасне застосування декількох невігідних наслідків.

Альтернативні — вказують на декілька можливих засобів впливу на правопорушника, а доцільність застосування конкретного засобу визначається правозастосовним органом, виходячи з особливості конкретної справи;

За характером негативних наслідків

**заходи
правовідновлюваного
характеру**

**заходи юридичної
відповідальності**

**заходи
попереджувального
характеру**

Спеціалізовані норми права – неklasичні правила, що не містять визначені моделі поведінки

Інтегруючі:

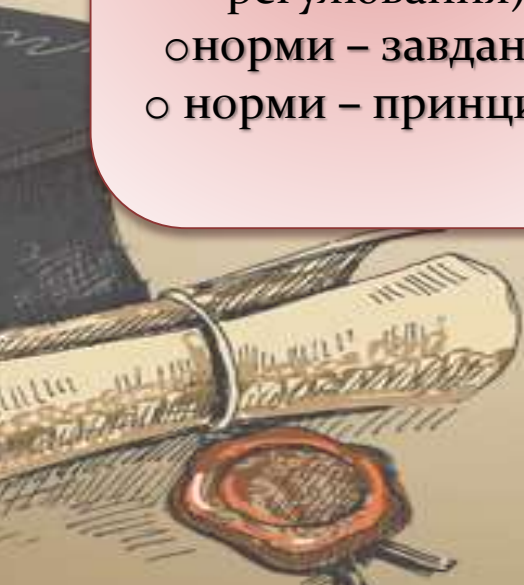
(основи правового регулювання суспільних відносин, визначають цілі, завдання, принципи, методи правового регулювання)
○ норми – завдання;
○ норми – принципи.

Системо – зберігаючі:

- колізійні норми;
- оперативні норми;
- подолання прогалів.

Системо – спрощуючі:

- норми – дефініції;
 - норми – фікції;
- норми – преюдиції;
 - норми – строки;
 - норми – конструкції.

- **Кримінальний кодекс України**
Стаття 138. Незаконна лікувальна діяльність
- Заняття лікувальною діяльністю без спеціального дозволу, здійснюване особою, яка не має належної медичної освіти, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого,
-
карається виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Кримінальний кодекс України

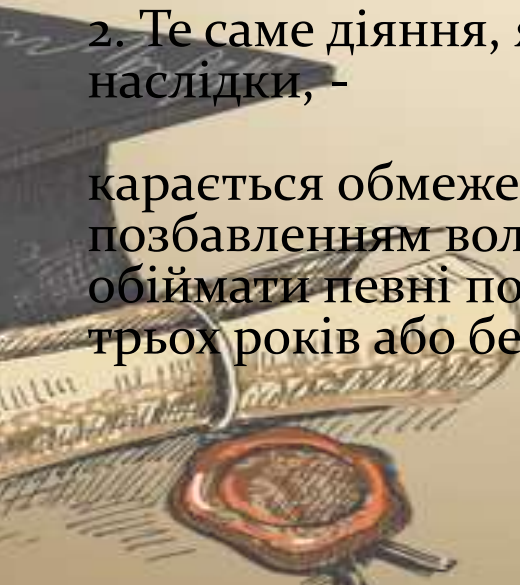
Стаття 139. Ненадання допомоги хворому медичним працівником

1. Ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником, який зобов'язаний, згідно з установленими правилами, надати таку допомогу, якщо йому завідомо відомо, що це може мати тяжкі наслідки для хворого, -

карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до двох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило смерть хворого або інші тяжкі наслідки, -

карається обмеженням волі на строк до чотирьох років або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Цивільний Кодекс України

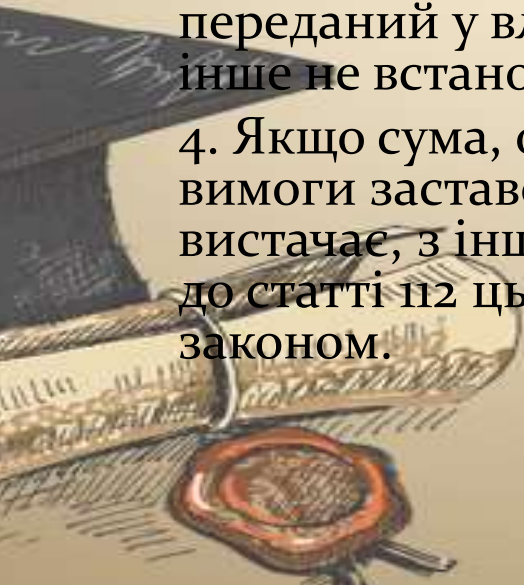
- **Стаття 591. Реалізація предмета застави**

1. Реалізація предмета застави, на який звернене стягнення, провадиться шляхом його продажу з публічних торгів, якщо інше не встановлено договором або законом. Порядок реалізації предмета застави з публічних торгів встановлюється законом.

2. Початкова ціна предмета застави для його продажу з публічних торгів визначається в порядку, встановленому договором або законом. Якщо звернення стягнення здійснюється за рішенням суду, суд у своєму рішенні може визначити початкову ціну предмета застави.

3. Якщо публічні торги оголошено такими, що не відбулися, предмет застави може бути за згодою заставодержателя та заставодавця переданий у власність заставодержателя за початковою ціною, якщо інше не встановлено договором або законом.

4. Якщо сума, одержана від реалізації предмета застави, не покриває вимоги заставодержателя, він має право отримати суму, якої не вистачає, з іншого майна боржника в порядку черговості відповідно до статті 112 цього Кодексу, якщо інше не встановлено договором або законом.

Сімейний Кодекс України

Стаття 199. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання

1. Якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу.

2. Право на утримання припиняється у разі припинення навчання.

3. Право на звернення до суду з позовом про стягнення аліментів має той з батьків, з ким проживає дочка, син, а також самі дочка, син, які продовжують навчання.

